

ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ

Красовська О. О.

*доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Трохоненко В. І.

*студент ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до виховання дітей та молоді, які в недалекому майбутньому будуть жити та працювати в оновлених суспільно-економічних умовах, що визначатимуть добір механізму господарювання та добору форм керівництва багатьма сферами, у тому числі – й виробничою. Необхідність вирішення проблеми підготовки молодого покоління до умов життя в сучасному суспільстві вимагає перегляду підходів до розвитку, навчання та виховання дітей не тільки на засадах особистісно орієнтованого та діяльнісного, але й практико-орієнтованого підходів до організації освітнього процесу. У рамках даного підходу вважається, що діти у процесі виховання та навчання у закладі дошкільної освіти повинні навчитися самостійно визначатися з організацією та реалізацією своєї діяльності (визначати її мету та завдання, аналізувати умови її здійснення, пропонувати варіанти вирішення проблемних ситуацій, знаходити задля цього необхідні засоби), уміти долати розбіжності у спільній діяльності. Самостійність дошкільника – це завжди продукт його власної ініціативи. Самостійність посідає одне з провідних місць у структурі базових якостей особистості, таких як: довільність, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність, свобода поведінки та безпечність, самосвідомість, самоставлення, самооцінка.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні самостійність розглядається як особистісне утворення, яке є важливою умовою формування готовності дитини до навчання у школі, умовою самореалізації особистості та її творчих можливостей. Самостійність дитини формується значною мірою в практичній діяльності, щодо цього важливу роль визначає такий вид предметно-продуктивної діяльності, як художнє конструювання. Конструктивна діяльність дошкільника має творчий та розвивальний характер, що визначає її цінність та важливість щодо розвитку сприймання дитини, її мислення, уяви, технічних умінь, моторики, а також розвитку базових якостей особистості, до яких належить і самостійність. Як визначив аналіз наукової літератури, на сьогодні створено недостатню кількість робіт, в яких би обґрунтовувалася специфіка використання даного виду діяльності дітей старшого дошкільного віку щодо виховання у них самостійності, чим і обумовлена актуальність даної статті.

Проблема виховання самостійності як особистісної якості розглядалася у працях вчених Н. Аксаріної, Л. Божович, А. Валлона, Л. Венгера, Д. Ельконіна, О. Запорожця, В. Крутецького, Я. Неверович, Є. Субботського та ін. Стотно дітей дошкільного віку, проблема виховання самостійності досліджувалася В. Аванесовою, Г. Биховець, Т. Власовою, Ю. Демидовою, О. Кононко, О. Лісовець, С. Марутян, В. Маршицькою, Ш. Амонашвілі, Г. Цекерман та ін.

Роль праці у вихованні у дошкільників самостійності розкрита в працях О. Андрейчик, Г. Беленької, Р. Буре, Л. Кіргоди, Л. Островської, Л. Пісоцької. Вплив продуктивних видів діяльності на вищезазначений процес визначено у наукових працях

Н. Ветлугіної, Н. Голоти, Г. Григорьєвої, О. Дронової, В. Зінченка, Л. Калуської, Т. Казакової, Т. Комарової, Н. Сакуліної, О. Удіна та ін.

Проте вплив такого виду художньо-продуктивної діяльності дітей, як художнє конструювання, на нашу думку, практично науково не обґрунтовувався. Тому мета статті полягає у розкритті особливостей виховання самостійності у дітей 6–7 років у їхніх заняттях художнім конструюванням.

Самостійність як науковий феномен має різне трактування. Більшість науковців визначають самостійність як інтегральну якість особистості, що поєднує в собі інтелектуальну, емоційну та вольову сторони особистості (Т. Бабаєва, Т. Бистрова, П. Виноградов, Т. Ісаєва, О. Кононко, Л. Круглова, Г. Поддубська, М. Силаєва та ін.).

Є. Смирнова розглядає самостійність не тільки у зв'язку із набуттям людиною умінь виконувати певні дії або види діяльності без сторонньої допомоги, але й у мотиваційному спрямуванні особистості. Під цим визначається здатність постійно виходити за межі власних можливостей, прагнути до нового, ставити перед собою нові завдання та вирішувати їх [7, с. 65].

Самостійна діяльність дошкільника виконується без безпосереднього керівництва дорослого, проте за його завданням, у його присутності та у спеціально відведений для цього час. Важливість і цінність самостійної художньої діяльності у тому, що вона дозволяє перенести вже набуті дитиною знання, уміння та навички в повсякденне життя, розвиває творче мислення, інтерес до художньо-продуктивної діяльності та конструювання, активність, творчість, самостійність тощо.

Саме в діяльнісному аспекті самостійність розглядалася в працях Т. Бабаєвої, Т. Волчанської, Г. Годіної, Ф. Ізотової, М. Крулехт, Н. Кухарева, І. Лернера, М. Махмутова, Л. Порембської, О. Сафонової, О. Удіної, Н. Шибанової [8, с. 25].

М. Савченко характеризує самостійність дітей дошкільного віку як морально-вольову якість, що характеризується свідомим та відповідальним ставленням до діяльності, виявляється в наполегливості, ініціативності та критичності під час розв'язання нового завдання, прагнення діяти без сторонньої допомоги, звернення за допомогою до дорослого лише у разі потреби [5, с. 27].

На основі аналізу наукових праць (Б. Ананьєва, Д. Богоявленської, Л. Виготського, З. Власової, А. Ковальова, В. Крутецького, О. Леонтьєва, А. Люблінської та ін.), можна зробити наступні висновки, які характеризуватимуть самостійність у контексті проблеми, що досліджується нами:

- самостійність є інтегральною якістю особистості, які включає вміння самостійно здійснювати діяльність на усіх етапах та здатність до переносу отриманих знань, умінь та навичок у практичній діяльності;

- самостійність найбільшою мірою пов'язана з готовністю особистості до діяльності та самою діяльністю, що визначається організацією освітнього процесу щодо надання можливості дитині займатися як під прямим керівництвом педагога, так і в різних видах самостійної діяльності;

- самостійність розгортається від самостійності репродуктивного характеру до самостійного творчого початку.

Дослідниця О. Удіна визначає наступні етапи розвитку самостійності у дошкільників: репродуктивний (оволодіння знаннями, уміннями діяти за зразком); виконавський (уміння діяти без зразка, застосовуючи засвоєні навички та вміння); продуктивний (уміння вносити власні елементи, діяти без допомоги дорослого при виборі змісту, засобів здійснення поставленої мети); творчий (уміння вносити зміни, знаходити оригінальні рішення, перетворювати дійсність) [8, с. 10]. Практичне спрямування самостійності старших дошкільників реалізовується в різних видах діяльності, до яких належить і художнє конструювання – один із видів дитячого конструювання [2, с. 5].

Художнє конструювання – вид діяльності, спрямований не тільки на моделювання структури об'єкта, що конструюється, але й на створення художнього образу. Л. Парамонова

визначала серед матеріалів, з якими працюють діти в їхніх заняттях художнім конструюванням, лише папір та природні матеріали [4]. Сучасні педагогіки-практики та науковці на основі проведення практичної роботи з дітьми, вказують, що перелік таких матеріалів може розширюватися за використання плоских елементів конструктора. На нашу думку, не слід відкидати з переліку матеріалів, які використовуються у роботі з дітьми певні види викидних матеріалів, хоча їх відповідність даному виду діяльності або занять художньою працею на сьогодні є дискусійною.

Методами навчання дітей художньому конструюванню є: за наслідуванням, за «наочним орієнтиром» (за схемою, каркасом), метод художньо-аналітичних порівнянь, метод свободи в системі обмежень, метод діалогічності в обговоренні замислу твору, метод колективних та групових робіт тощо. Можна визначити такі форми організації роботи з художнього конструювання: як елемент занять дітей художньою працею та в позазаняттєвій діяльності, зокрема – у повсякденному житті, у часи, відведені в організації життєдіяльності дітей для самостійної роботи, що виникає за ініціативи самих дітей [3, с. 100].

Специфіка художнього конструювання визначається тим, що у дошкільному та молодшому шкільному віці воно має схожість з образотворчою діяльністю та грою, які також відображають світ навколо дитини, а вироби, створені дітьми, використовуються практично й надалі (для ігор, подарунків, театралізованих постановок тощо). І. Сивцева вказує на те, що заняття художнім конструюванням (на будь-якому рівні сприймання, пізнання та самостійної творчої діяльності) не тільки вчать розуміти і створювати нове, незвичне, проте вчать розуміти та створювати нове, розвивають образне мислення та фантазію, стимулюють внутрішні сили та творчий потенціал особистості [6, с. 14].

Як зазначають дослідники (Г. Пантелєєв, Л. Парамонова), організація роботи з художнього конструювання зумовлює дотримання певної послідовності: від площинної форми до об'ємного художнього образу, що, в свою чергу, визначає наступну етапність:

1) виокремлення способів конструювання з контексту практичної діяльності конкретного характеру та наступне введення їх у процес виготовлення різних поробок, переважно – іграшок;

2) постановка перед дошкільниками завдань проблемного характеру, що потребує від дітей молодшого дошкільного віку співвіднесення вже засвоєних способів з новими умовами перенесення останніх до нової ситуації, а від дітей старшого дошкільного віку – трансформації та узагальнення таких способів дій;

3) самостійне конструювання за задумом.

Як бачимо, етапна сутність художнього конструювання визначається логікою самого конструювання, визначеною ще Ф. Фребелем, проте й на сьогодні, в контексті пошуку ефективних засобів розвитку творчої самостійності дітей, забезпечення вищезазначеної етапності конструювання сприяє розвитку в дітей умінь вести самостійний пошук нових рішень, варіантів, ідей.

З метою надання заняттям з художнього конструювання більш самостійного та творчого характеру, Л. Парамонова та О. Сафонова розробили авторську систему роботи, в основі якої лежить ідея набуття дітьми узагальненим способом конструювання з паперу шляхом «розпредмечування». Таким чином відбувається переорієнтування дітей з отримання практичних результатів (знайомого предмета) на усвідомлення способів конструювання, які дозволяють формувати у дітей самостійне творче мислення [4, с. 47].

Дослідник В. Гурвіц, підтримуючи погляди Л. Парамонової, зазначає, що часто заняття дітей художнім конструюванням не мають творчого характеру через те, що дорослий неправильно добирає способи діяльності. А саме вони є важливою складовою самостійних дитячих відкриттів, пошуків, трансформації вже відомих способів конструювання, пошуку нових, а також експериментування з різними матеріалами [1, с. 125].

На нашу думку, робота з новими цікавими матеріалами для дітей на сьогодні є достатньо недооціненим елементом педагогічної роботи, яка сприяє прояву у дітей інтелектуальної активності, намаганням отримати більш оригінальний продукт тощо. До

того ж у сучасному світі створюється все більше різноманітних матеріалів (паперу, видів конструкторів, викидного матеріалу), вивчення властивостей яких та визначення способів роботи з ними, безперечно, сприятиме розвитку творчості у дітей, намаганням самостійних «відкриттів» у віднайдені образу майбутнього виробу.

Заняття дітей художнім конструюванням передбачають різні форми їх організації – колективну, групову, індивідуальну. Кожна із зазначених форм має потенціал не тільки щодо навчання дітей вказаного виду художньо-продуктивної діяльності, проте й визначає вплив на розвиток у них самостійності. У старшому дошкільному віці ознакою самостійності є організованість дій у групі. Діти 6–7 років прагнуть позбутися від негативізму як намагання зробити щось по-своєму, наперекір вимогам дорослих. Вони здатні до спільних злагоджених дій, особливо у тих видах діяльності, які їх зацікавлюють.

У дошкільній освіті нині актуалізувалася розробка нових засобів активізації різних видів дитячої діяльності. Сучасні програми дошкільної освіти визначають різні підходи до змісту роботи з дітьми засобами конструктивної діяльності. Зазначимо, що більша частина програмового змісту нині засвоюється не на заняттях, а в різних формах організації життєдіяльності дітей, за рахунок потенціалу різних освітніх засобів. У першу чергу, до них можна віднести:

- спільну діяльність дітей та педагогів під час різних режимних моментів;
- самостійну художню діяльність дітей;
- інтегровану продуктивну діяльність з іншими видами дитячої діяльності.

Виховання самостійності у дітей дошкільного віку є вимогою сучасної освіти, що потребує пошуку ефективних засобів реалізації даного процесу. Потужний педагогічний і творчий потенціал занять дітей художнім конструюванням має бути спрямований на розвиток їхніх умінь роботи з різними матеріалами, у різних техніках, а також щодо вияву в дошкільників зацікавленості роботою, організованості, працелюбності, самостійності тощо. Перспективи подальших досліджень пов'язані із визначенням умов ефективності організації самостійних занять старших дошкільників художнім конструювання відповідно до сучасних підходів, до розвитку й виховання дітей та щодо організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти.

Література:

1. Гурвиц В. Н. Развитие творчества у детей старшего дошкольного возраста в художественном конструировании. Наука и школа. Педагогические исследования. 2013. No 4. С. 125–127.
2. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2017. 18 с.
3. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну: навч. посібн. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 201 с.
4. Парамонова Л. А. Теория и методика творческого конструирования в детском саду: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2012. 192 с.
5. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2014. 243 с.
6. Сивцева И. А. Художественное конструирование, как средство развития творческих способностей у младших школьников в контексте продуктивного обучения: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Краснодар, 2018. 24 с.
7. Смирнова Е. О. Детская психология: учеб. для вузов. Москва: Дрофа, 2018. 336 с.
8. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2018. 25 с.